

TURKISH SELJUK SULTAN KILIÇ ARSLAN THE SECOND EFFORTS TO ENSURE POLITICAL UNITY IN ANATOLIA

Yusuf BUDAK*

*Dr. Öğretim Üyesi, Iğdır Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Orta Çağ Tarihi, ysfbudak07@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-5202-3509

Received Date: 15.07.2023 Revised Date: 06.08.2023 Accepted Date: 22.08.2023

Copyright © 2023 Yusuf BUDAK. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

Seljuk Sultan of Turkey II. Kılıç Arslan ascended the throne in 1155, right after the death of Sultan Mesut. As soon as the Sultan came to the throne, he took part in many struggles in order to establish a structure far from political unity in Anatolia. In this sense, there were serious struggles with the Danishmenians, who were the biggest obstacle to the political unity of Anatolia. In addition to this, Nureddin Mahmut Zengi will be in a struggle with the Armenians and Emperor Manuel, and when the time comes, almost all of them will be eliminated. As a result of these developments, Sultan II. Kılıç Arslan will significantly fulfill the political unity of Anatolia. In addition to these developments, Sultan II. Kılıç Arslan has divided the country among his children, which creates a situation contrary to this struggle that has been carried out. Even towards the end of his life, the sultan felt remorse for doing such an act. However, in general, Sultan II. We see that II. Kılıç Arslan was in a struggle until the end of his life to ensure the political unity of Anatolia.

Keywords: II. Kılıç Arslan, Political, Anatolia, Danishmends, Manuel Komnenos

TÜRKİYE SELÇUKLU SULTANI II. KILIÇ ARSLAN'IN ANADOLU'DA SİYASİ BİRLİĞİ SAĞLAMA ÇALIŞMALARI¹

ÖZET

Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan 1155 yılında Sultan Mesud'un ölümünden hemen sonra tahta geçmiştir. Sultan tahta geçer geçmez Anadolu'da siyasi birlikten uzak yapıyı tesis etmek amacıyla pek çok mücadele içerisinde yer almıştır. Bu anlamda Anadolu'nun siyasi birliğinin önündeki en büyük engel konumunda olan Dânişmentliler ile ciddi mücadeleler yaşanmıştır. Bunun yanı sıra Nüreddin Mahmut Zengî, Ermeniler ve İmparator Manuel ile mücadele içinde olacak ve yeri zamanı geldiğinde hemen hemen hepsi bertaraf edilecektir. Bu gelişmelerin neticesinde Sultan II. Kılıç Arslan Anadolu siyasi birliğini önemli ölçüde yerine getirecektir. Bu gelişmelerin yanı sıra Sultan II. Kılıç Arslan ülkeyi çocukları arasında paylaşmış esasen gerçekleştirilmiş olduğu bu mücadeleye ters bir durum oluşturur. Hatta ömrünün sonlarına doğru böyle bir icraatte bulunması nedeniyle sultan pişmanlık da duymuştur. Ancak genel anlamda Sultan II. Kılıç Arslan'ın Anadolu siyasi birliğini sağlamak için ömrünün sonuna kadar mücadele içerisinde olduğunu görmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: II. Kılıç Arslan, Siyasi, Anadolu, Dânişmentliler, Manuel Komnenos

¹ Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı II. Kılıç Arslan ve Dönemi (1155-1192), Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) adlı çalışmanın gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

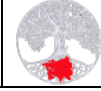

1. GİRİŞ

Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan 1155 yılında tahta geçer geçmez Anadolu'daki siyasi birliği sağlamak amacıyla pek çok mücadele içerisinde bulunmuştur. Fakat sultan bu anlamda pek çok düşman birliğinin ittifakıyla da karşı karşıya kalacaktır. Sultan kendisine karşı oluşturulan bu ittifakları İstanbul'a İmparator Manuel'in yanına gitmek suretiyle akamete uğratabilecek ve bu anlamda Anadolu siyasi birliğinin teminine çalışacaktır. Sultan II. Kılıç Arslan Nüreddin Mahmut Zengî ile Anadolu'da bulunan Ermeniler ve esasen en büyük düşmanı konumunda olan Dânişmendliler ile birçok mücadelenin içinde yer alacaktır. Sultan Mesud döneminde Dânişmendliler ile kurulmuş akrabalık bağı Sultan II. Kılıç Arslan'ı bu anlamda en çok uğraştıran meseleler içerisinde yer alacaktır. Nitekim Dânişmendliler Türkiye Selçuklularının bağımsız bir yapıya sahip olmalarını istemiyorlardı. Bu anlamda Türkiye Selçuklu Devleti'nin hemen hemen her anlamda iç işlerine müdahale ediyorlardı. Sultan II. Kılıç Arslan hem bu anlayışı yıkmış ve ilerleyen süreçte Dânişmendlileri Türkiye Selçuklu topraklarına katarak tarihteki en büyük düşmanını ve Anadolu siyasi birliğini sağlama çabaları yönündeki en önemli engeli tarih sahnesinden silmiştir. Sultan II. Kılıç Arslan her ne kadar Anadolu siyasi birliğini sağlama çabası gayreti içerisinde olsa da daha sonraki süreçte ülkeyi on bir oğlu arasında paylaşması bu davranışına tezat bir durum oluşturacaktır. Hatta daha sonra böyle bir eylemde bulunmasının pişmanlığını yaşayacaktır. Sultan II. Kılıç Arslan Türkiye Selçuklularına yükselme devrini yaşatacak her anlamda ülkenin kalkınmasına sağlayacaktır.

2. SULTAN II. KILIÇ ARSLAN'IN ANADOLU'DA SİYASİ BİRLİĞİ SAĞLAMA ÇALIŞMALARI

Selçuklular başta olmak üzere birçok siyasî teşekkül, Anadolu'da hâkimiyet tesis etmek amacıyla birbirleri ile mücadele etmişlerdir. 1071 Malazgirt zaferinden (Sevim, 2003, 482) sonra Anadolu'ya göç eden Türkler, Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyetinde bulunan bu bölgede birçok beylik kurarak asıl yönünü batıya dönecek şekilde mücadele etmişlerdir. Bizans ile yapılan mücadelenin yanı sıra kurulan beylikler birbirleri ile de mücadele hâlinde olmuşlardır. Bunun asıl sebebi, her beyliğin Anadolu'da siyasî birliği sağlayarak hâkim güç olma isteğiydi. İşte bu noktada Sultan II. Kılıç Arslan, bu beylikler ile mücadele etmenin yanı sıra imparatorluk ile de ciddi bir mücadele ve savaşın içerisinde yer almıştır. II. Kılıç Arslan'ın asıl amacı, Anadolu'da siyasî gücün tek elde (Yinanç, 2017,

957) toplanmasıydı. Bu noktada sultanın ömrünün sonlarına doğru ülkeyi on bir oğlu arasında paylaşmasını yaptığı mücadeleye tezat bir durum oluşturacaktır.

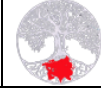
Siyasî birliği sağlama yolundaki en büyük engel hiç şüphesiz Dânişmendlilerdir. Dânişmendlilerin Türkiye Selçuklularının siyasî birliği sağlama noktasında engel olmasında pek çok sebep vardır. Bu sebeplerden birkaç tanesini açıklayacak olursak özellikle Sultan Mesud'un Dânişmendlilerin damadı olması ve Sultan Mesud'un bu akrabalık bağına istinaden Dânişmendlilere taraf politikalar gütmesini sayabiliriz. Bunun da dışında Dânişmendlilerin tıpkı Türkiye Selçukluları gibi Anadolu'da siyasî birliği sağlama çabasında olduğunu ifade edebiliriz. Ancak Sultan Mesud'un ölümünden hemen sonra başa geçen Sultan II. Kılıç Arslan babasının takip etmiş olduğu politikanın aksine Dânişmendlileri hedef alan siyasî bir hareket içerisinde yer almıştır (Turan, 2018, 224).

Dânişmendli Yağıbasan, Türkiye Selçuklu Devleti'nin tahtında oturan II. Kılıç Arslan'ı sevmiyordu. Kendisinden daha güçsüz ve zayıf olan Şâhinşâh'ı tahtta görmek istiyordu. Bu durum böylelikle onun işine yarıyor olacaktı. Zira Şâhinşâh'ı etki altına alması daha kolay olacaktı. Yağıbasan, Sultan II. Kılıç Arslan'ı zayıf düşürmek adına Nûreddîn Mahmud Zengî ile iş birliği yapmaktan da geri durmamıştır. Yağıbasan ile II. Kılıç Arslan ilk zamanlarda birkaç kez karşı karşıya gelmişler -Yağıbasan, Ceyhan bölgesinin önemli merkezlerinden Elbistan'a girdi. Sultan II. Kılıç Arslan bunu öğrendiğinde çok sinirlendi ve hemen bölgeye doğru hareket etti. Yağıbasan, II. Kılıç Arslan'ın geldiğini duyunca 70 bin kişilik halkı kendi ülkesine götürdü. Yağıbasan'ın bu eyleminden sonra II. Kılıç Arslan onun karşısına çıkmak için harekete geçti. İki ordu savaş konumuna geçerek hazırlık yapmaya başladılar. Öncesinden de bahsettiğimiz gibi din adamları iki hükümdarın arasında arabulucu oldular. Ancak din adamlarının çabaları günlerce sürmesine rağmen herhangi bir sonuç elde edilemedi. II. Kılıç Arslan, Yağıbasan üzerine taarruza geçti. Savaş devam ederken din adamları II. Kılıç Arslan'ın ayaklarına kapandılar ve ona yalvarmaya başladılar. Bu ikna çabaları karşılık buldu ve nihayetinde sultan savaşı sona erdirdi. II. Kılıç Arslan barışın oluşması için ilk adımı atmış oldu. Fakat barış antlaşması çok sert tartışmalar neticesinde imzalandı- (Urfalı Mateos, 2019, 314). İki liderin arasında savaş kaçınılmaz olduğu zaman genelde araya din adamları girmiş ve çıkması muhtemel savaş bu şekilde engellenmiştir (Cahen, 2000, 34-35).

Sultan II. Kılıç Arslan'ın Dânişmendliler ile bu mücadelesini fırsat olarak gören Nûreddîn Mahmud Zengî II. Kılıç Arslan'ın hâkimiyetinde bulunan Ayıntâb ve Rabân gibi bazı şehir ve kaleleri (Kasım 1155) ele geçirecektir. II. Kılıç Arslan siyasî birliği sağlama gayesi gütsede esasen pek çok devlet ile mücadele bu maksadının akamete uğramasına sebebiyet verecektir. Nitekim yaklaşık bir yıl sonra Ermeni prens II. Thoros'un kardeşi Stefan Maraş'ı ele geçirerek tahrip edecektir. Sultan II. Kılıç Arslan siyasî birliği sağlama adına derhal bölgeye hareket edecek bunun üzerine Stefan, Pertus -Kahramanmaraş merkezine bağlı olan şu anki hâliyle Aybeyli (Bertiz) kasabasıdır- (Ersan, 2019, 69) kalesini Sultan II. Kılıç Arslan'a ilişkilerini düzeltmek amacıyla bırakacaktır. Yaşanan bu gelişmeler sultanın Anadolu'daki siyasî birliği sağlaması için pek çok devlet ile mücadele etmek zorunda kalacağıının en önemli işaretlerindendir (Özaydın, 2002, 398).

Sultan II. Kılıç Arslan Ermeniler ile arasını düzelttikten sonra Nûreddîn Mahmud'a bir mektup göndererek önceden bazı sınır ihlalleri gerçekleştirdiğini ve kendisine ait toprakların iadesini istedi -Ermenileri bu şekilde sindiren II. Kılıç Arslan, yönünü Zengîlere çevirdi. Zira sınır bölgelerindeki saldırılarını durdurması için Musul Atabegi Nûreddîn Mahmud'a bir mektup yollayarak "*Bana ait olan yerlerin iadesini gerçekleştir. Çünkü babam bizim birbirimiz arasındaki sınırları çizmiş bulunmaktaydı*" şeklinde uyarıda bulundu ve saldırgan tutumundan vazgeçirmeye çalıştı (Alptekin, 1989, 250). Nûreddîn Mahmud bu isteğe olumlu cevap vermeyince sultan Ermeniler, Haçlılar, Dânişmendli Zünnûn ve Nûreddîn Mahmud'un kardeşi Emîr-i Mîrân ile ona karşı bir ittifak oluşturacaktır -II. Kılıç Arslan akrabalık bağıını kullanarak yaptığı teklif Nûreddîn Mahmud tarafından pek olumlu karşılanmadı. Nûreddîn Mahmud'dan olumlu bir karşılık alamayan II. Kılıç Arslan, onun rakipleri ve kardeşi Emîr-i Mîrân ile birlikte ona karşı bir ittifak kurdu. II. Kılıç Arslan gelişmeler karşısında konumunu bir hayli güçlendirerek büyükçe bir ordu hazırladı. Ardından Nûreddîn Mahmud tarafından ele geçirilen şehirleri ve kaleleri almak amacıyla harekete geçti. Önce Ayıntâb'ı kuşatan surları yıkarak şehri ele geçirdi. Bu kuşatma başarılı olunca Rabân üzerine yürüdü. Bu sırada Kudüs kralı III. Baudouin, Nûreddîn Mahmud'un topraklarına saldırması nedeniyle zor durumda kalan Nûreddîn, II. Kılıç Arslan'dan özür dileyerek ele geçirdiği bölgeleri iade etti- (Turan, 2018, 224). Bu gelişmeler üzerine sultan Ayıntâb'ı ele geçirecek ve Rabân üzerine harekete geçecektir. Ancak bu sırada Kudüs kralı, Nûreddîn Mahmud'un topraklarına saldırınca işgal ettiği

toprakları Sultan II. Kılıç Arslan'a bırakarak Halep'e çekilecektir (Özaydın, 2002, 398-399).

Sultan II. Kılıç Arslan Anadolu'da siyasî birliği gerçekleştirecek pek çok faaliyete imza atmıştır. Sultanın sürekli olarak nüfuz ve itibarı artmış bu durum onun düşmanlarını rahatsız etmiştir. Bu sebeplerden ötürü Sultan II. Kılıç Arslan'a karşı düşman grupların bir ittifak içerisinde olacaklarını göreceğiz. İmparator Manuel Kilikya'ya sefer gerçekleştirdiği sırada Nüreddîn Mahmut Zengî ise Türkiye Selçuklu topraklarına girerek mütecaviz faaliyetlerde bulundu. Dânişmendli Yağıbasan ise bu gelişmelerin yanında Elbistan'ı ele geçirecektir. Bütün bunlarla beraber Dânişmendli Yağıbasan Sultan II. Kılıç Arslan'ın kardeşi Şâhinşâh ile gizli bir ittifak yapacaktır. Pek çok devletin II. Kılıç Arslan'a karşı ittifak kurduğu ve bilhassa Yağıbasan'ın çabaları ile Dânişmendli Zünnûn ve Malatya Emîri Zülkarneyn'de bu ittifak grubunun içerisinde yerini alacaktır. Sultan II. Kılıç Arslan pek çok açıdan sıkıştırılmış bir vaziyette olması nedeniyle güç durumda kalacak gerçekleştirmek isteyeceği siyasî faaliyetleri geçici süreliğine erteleyecektir. Önceden de değindiğimiz gibi Sultan II. Kılıç Arslan İmparator Manuel'in yanına giderek anlaşma talebinde bulunacaktır. Böylece kendisine karşı oluşturulacak ittifakı bertaraf etmeye çalışacaktır (Özaydın, 2002, 398-399).

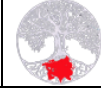
II. Kılıç Arslan, Anadolu'da siyasî birliği tesis edebilmek için en büyük rakiplerinden Dânişmendliler ile sürekli olarak mücadele hâlinde olmuştur. 1164-1165 yılında II. Kılıç Arslan ile Yağıbasan arasında savaş meydana geldi. Bu savaşta Sultan II. Kılıç Arslan mağlup oldu. Fakat bu savaşta Yağıbasan hayatını kaybetti (Süryanî Mihail, 1944, 196). Yağıbasan'ın yerine onun yeğeni İbrahim geçti (Ebü'l-Fidâ, 1997, 117). Ancak tam da esnada Ceyhan'da Dânişmendliler ile kan bağı olmayan Muhammed isimli bir şahıs bağımsızlığını ilan etti. II. Kılıç Arslan, bu krizi lehine çevirmek amacıyla 1164 yılında Zünnûn ile anlaşma sağladı. Thoros'un Maraş'a saldırması üzerinde sultan da Elbistan ve Ceyhan'ı topraklarına kattı (Cahen, 2000, 39).

Yağıbasan öldükten sonra II. Kılıç Arslan'ın işi daha da kolay bir hâl almıştı. Yağıbasan'ın ölümü II. Kılıç Arslan'ın topraklarını daha geniş bir alana yayma fırsatı verdi. II. Kılıç Arslan, kardeşi Şâhinşâh'ı bertaraf ederek Ankara ve Çankırı'yı geri aldı. Dânişmendlileri takibe başladı, Tohma çayı vadilerini, Dârende ve Gedük bölgelerini 1165 yılında hâkimiyeti altına aldı. Nüreddîn Mahmud Zengî'nin ele geçirdiği Rabân, Gökşun,

Maraş ve Behisni'yi geri aldı. 1165 yılında Kayseri ve Zamantı'yı, Dânişmendli Zünnûn'un egemenliğindeki bölgeleri ele geçirdi. Bu gelişmeler üzerine Zünnûn ve Şâhinşâh, Nûreddîn Mahmud Zengî'den yardım talep ettiler. Fakat Nûreddîn, Mısır meselesi -Mısır'daki Fâtımî veziri Şâver'in Nûreddîn Mahmud'a müracaat ederek kendisinden yeniden vezirlik makamı talep etmiş bu talebin gerçekleşmesi hâlinde Mısır'daki gelirlerin üçte biri ile Mısır halifeliğinin Nûreddîn Mahmud'a bağlanmasını teklif etmiştir. Bu sebeple Nûreddîn Mahmud Esedüddîn Şîrkûh yönetiminde bir ordu ile Mısır'a göndermiştir. Fakat Şâver genel olarak durumunu düzelttikten sonra haçlılar ile anlaşıp Nûreddîn Mahmud'a karşı ihanet etmesi kendisinin tepkisine neden olmuştur. Nûreddîn Mahmud haçlıların Mısır'a girmesine mani olmak amacıyla Hârim üzerine sefer düzenlemiştir. İlk defa Şîrkûh komutasında Mısır'a kuvvet gönderen Nûreddîn Mahmud burayla olan irtibatını kesmemiş fırsat buldukça buraya birçok kuvvet göndermiştir. Nihayet Fâtımî halifeliğinin yerine Mısır'ı kendisine bağlamış ve bu maksatla amacını gerçekleştirmiştir- (Gök, 2013, 111-112) ile meşgul olduğu için onların taleplerine karşılık vermedi (Alptekin, 1989, 251-252). II. Kılıç Arslan, Dânişmendlilerin zayıflamasıyla onların önemli şehirlerine de göz dikti. Dânişmendlilerin hâkimiyetindeki Sivas ve Kayseri'yi ele geçirdi. Neticesinde Zünnûn, Nûreddîn Mahmud'a sığınmak durumunda kaldı. Nûreddîn Mahmud bu gelişmeler karşısında Abdülmesîh'i Anadolu'ya göndererek Sivas ve Kayseri'yi II. Kılıç Arslan'ın elinden geri aldı. Fakat Nûreddîn Mahmud ve Zünnûn'un vefatından sonra II. Kılıç Arslan çok rahat bir şekilde Dânişmendliler ülkesini Selçuklu topraklarına kattı (Mîrhând, 2015, 269).

Sultan II. Kılıç Arslan Anadolu'yu hâkimiyeti altına alarak siyasî birliği sağlamak amacıyla mücadelesine devam etmiştir. II. Kılıç Arslan 1171 yılında Malatya üzerine harekete geçerek şehri kuşattı. Bunun üzerine Dânişmendli Zünnûn ile Dânişmendlilerin Malatya hâkimi Feridun çareyi Nûreddîn Mahmud'a sığınmakta buldular. Nûreddîn Mahmud için stratejik öneme sahip olan Malatya'nın Selçukluların eline geçmesi hâlinde Fırat boylarının tehlikeye düşmesinden kaygılandığı için olaya müdahale etme kararı aldı. Gelişmelerden haberdar olan Sultan II. Kılıç Arslan Malatya civarında bulunan yaklaşık 12.000 kişiyi yanına alarak Kayseri döndü. Tam da bu sırada Ermeni hâkimi Mleh Kilikya'ya saldırı girişiminde bulundu. Ermeni hâkimi aynı zamanda Nûreddîn Mahmud'un müttefiki konumundaydı. Nûreddîn Mahmud bu gelişmeler karşısında Sultan II. Kılıç Arslan'a haber göndererek Dânişmendli topraklarını kendilerine iade etmesini

Şâhinşâh'ın çocuklarını serbest bırakmasını ve aynı zamanda Malatya'da kendisi ile beraber götürdüğü yaklaşık 12.000 kişinin iadesini talep etti. Yaşanan bu gelişmeler karşısında Sultan II. Kılıç Arslan Nûreddîn Mahmud'un talebini reddetti. Bunun üzerine Nûreddîn Rabân, Gökşun, Behisni ve Maraş'ı (3 Temmuz 1173) hâkimiyeti altına aldı. Yukarıda bahsi geçen ittifaka Sivas'ın Dânişmendli Emîri İsmail de Sultan II. Kılıç Arslan'a karşı dahil oldu. Bahsi geçen bu ittifak grupları Sultan II. Kılıç Arslan ile savaşmak için yola çıkacaklardır. Ancak yaşanan ekonomik sıkıntılar sebebiyle Sivas halkı kendi emîrleri olan İsmail'e isyan ederek onu öldüreceklerdir. Bu durumda Zünnûn Nûreddîn Mahmud'un desteğiyle Sivas'a gelerek burayı kontrolü altına alacaktır. Yaşanan bu olaya sinirlenen Sultan II. Kılıç Arslan harekete geçecek ve iki ordu Ceyhan nehrinin iki yakasında karşı karşıya geleceklerdir. Ancak araya Müslüman din adamlarının girmesi ile herhangi bir savaş olmayacaktır. Her zamanki gibi çözüm arayıcı siyasî anlayışını sürdüren Sultan II. Kılıç Arslan kendisine karşı oluşturulan ittifaka karşı barış talebinde bulunacaktır. Onun bu talebine karşılık Nûreddîn Mahmud kendisine bir mektup göndererek anlaşmaya rıza göstermesi için birtakım şartlar ileri sürmüştür. Anlaşma şartlarına uyacağını beyan eden II. Kılıç Arslan'ın bu eyleminin ardından taraflar arasında anlaşma sağlanmıştır (İbnü'l-Esîr, 1987, 314-315).

Yukarıda mezkûr anlaşmadan sonra Nûreddîn Mahmud, Fahreddîn Abdülmesîh isimli komutanını belirli sayıda bir kuvvetle Sivas'ta bulunan Zünnûn'un himaye etmesi için buraya bırakarak kendi ülkesine döndü. Fakat Nûreddîn Mahmud'un 1174 yılında vefatının hemen ardından Sultan II. Kılıç Arslan karşısındaki en güçlü siyasî rakibin ölümüyle Anadolu'daki siyasî birliği sağlama adına önünün açıldığını görüyoruz (Alptekin, 1987, 424-425). Sultan II. Kılıç Arslan Nûreddîn Mahmud'un ölümünden hemen sonraki yıl harekete geçerek Sivas, Niksar, Tokat ve Komana ile bütün Dânişmend topraklarını ele geçirdi. Bu gelişmeler karşısında Mengüçüklüler de Sultan II. Kılıç Arslan'a tabiiyetlerini belirttiler. Zünnûn ve Sultan II. Kılıç Arslan'ın kardeşi Şâhinşâh bu gelişmeler karşısında İmparator Manuel'e sığınacaklardır. Anadolu'daki siyasal boşluk Sultan II. Kılıç Arslan'ın işine yarayacak ve pek çok yeri hâkimiyeti altına alacaktır. Sultan II. Kılıç Arslan bu tarihten itibaren Bizans İmparatorluğu'nu tehdit edici eylemler içerisinde bulunacaktır (Özaydın, 2002, 399).

1172-1173 yılında Nûreddîn Mahmud, II. Kılıç Arslan'ın ülkesine müteceviz hareketlerde bulunarak Maraş, Behisni, Merzûbân ve Sivas şehirlerini işgal etti (İbn Kesir,

1995, 482-483). Bu gelişmeler karşısında II. Kılıç Arslan, Nûreddîn Mahmud'a bir elçi yollayarak anlaşma yolunu seçti. II. Kılıç Arslan'ın bu talebine karşılık Nûreddîn Mahmud; *“Malatya'yı Zünnûn b. Dânişmend'e geri vermedikçe seninle barış yapmam”* cevabını verdi. II. Kılıç Arslan daha önce Malatya'yı Zünnûn'dan almış ve buna karşılık Sivas'ı kendisine bırakmıştı. Yaşanan gelişmeler neticesinde Nûreddîn Mahmud ve II. Kılıç Arslan arasında bir barış ortamı oluştu. Fakat Nûreddîn Mahmud vefat ettikten sonra II. Kılıç Arslan Sivas şehrini ele geçirdi. Nihayetinde Zünnûn burayı terk etmek zorunda kaldı (İbnü'l-Esîr, 1987, 315).

Haleb hâkimi Nûreddîn Mahmud, Konya hâkimiyetini oluşturan II. Kılıç Arslan ve Ermeni prens Mleh ile Ankara'nın hâkimi Manuel üzerine saldırı düzenlenmesi noktasında aynı fikirdeydiler. Kinnamos bu olay ile ilgili şunu belirtir: Ankara, Çankırı ve Galatia bölgelerinin hâkimi muhtemelen Şâhinşâh idi. Şâhinşâh büyük olasılıkla Nûreddîn Mahmud'un II. Kılıç Arslan'a tazyikinden ötürü yeniden başa geçmiştir. II. Kılıç Arslan 1173 yılında Nûreddîn Mahmud'un talebini olumlu karşılayarak Zünnûn'u da Sivas'ta başa geçmeye onay vermişti. Ancak Nûreddîn Mahmud'un vefatı (İbn Kesir, 1995, 502) ve Ermeni hâkimi Mleh'in ölümleri sebebiyle II. Kılıç Arslan daha rahat hareket etme fırsatını yakalamıştır -II. Kılıç Arslan Dânişmendli Zünnûn'un daimî destekçisi Nûreddîn Mahmud'un ölüm haberini alır almaz harekete geçerek Sivas ve Kayseri'yi ele geçirdi. Gelişmeler karşısında korkan Zünnûn da İstanbul'a giderek Manuel'e sığındı. Böylece Anadolu'da yaklaşık bir asır devam eden Dânişmendlilerin hâkimiyeti son bulmuştu. Türkiye Selçuklu Devleti bölgede siyasî birliğinin sağlanması yolunda çok önemli bir adım attı- (Ebü'l-Ferec, 1987, 418). Yaşanan bu gelişmeler ile II. Kılıç Arslan topraklarını genişletme imkânı bulmuştu. Bu gelişmeler karşısında Manuel batıdaki uğraşını bırakıp yönünü doğuya döndü. Manuel Philadelphia'ya (Alaşehir) yakın civarlarda bir ordugâh şehri inşa ederek beklemeye koyuldu. Manuel, II. Kılıç Arslan'a elçiler yollayarak kendisine ihanet etmesinden ötürü onu suçladı. Manuel, II. Kılıç Arslan'a hiçbir neden olmadığı hâlde neden kendisine savaş açtığını sordu. Yanına gelen elçiye II. Kılıç Arslan birçok neden sıraladı. Bu sebeplerden bir tanesi de Müslümanların dinî lideri olan Halifenin Bizans İmparatorluğu ile dostane ilişkiler içerisinde olması II. Kılıç Arslan'ı sinirlendiren olaylardan bir tanesini oluşturur. Yaşanan bu gelişmeler karşısında Manuel tekrardan elçi yollayarak şu mektubu gönderdi: *“Eğer bir süreden beri birleşmiş olduğunuz yakınlarınızla birlikte Romalılara saldırmak size doğru göründüyse, bu cüretinizden*

vazgeçin. Toprağınza muhafızları koyun, çünkü on beş gün içinde Roma ordusu oraya ulaşacak.” II. Kılıç Arslan bu mektubu aldığı vakit endişelendi. Plan değiştirerek barış şartlarını konuşmaya başladı. Fakat II. Kılıç Arslan bu niyeti pratikte olmamasına rağmen tekrar anlaşma bozuldu. Sonuçta II. Kılıç Arslan’a dost olarak görünen birçok kişi korkudan imparatorluk tarafına geçmiştir (Kinnamos, 2001, 206-208).

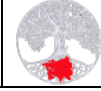
İmparator Manuel, Anadolu’da siyasî birliği sağlama gayreti içerisinde olan Sultan II. Kılıç Arslan üzerine bir sefer düzenleme kararı aldı. Çünkü Sultan II. Kılıç Arslan Anadolu’da bulunan birçok devleti bertaraf etmiş Dânişmendlilerin varlığına son vermiş Ermenileri sindirmiş pek çok alanda hâkimiyetini tesis etmişti. Öte yandan Bizans İmparatorluğu’nun topraklarında mütecaviz faaliyetlerde bulunuyordu. Bu durum İmparator Manuel’in kendisine karşı cephe almasına neden olacaktı. Manuel 1176 yılının ilkbaharında Fransız, Alman, İngiliz, Macar, Sırp, Gürcü, Kıpçak ve Peçeneklerinde yer alacağı çok büyük bir orduyla Anadolu’ya geçti (Özaydın, 2002, 400). Amacı Sultan II. Kılıç Arslan’ın faaliyetlerini engellemek Türkleri Anadolu’dan atmak imparatorluğa karşı tehditkâr faaliyetleri sonlandırmaktı. Çalışmamızda bu konuyla alakalı ayrıntılı bilgi verdiğimiz bir başlık olarak ele aldığımız konu olduğu için burada ayrıntıya girmeyerek olayı kısaca ele alıyoruz. Manuel tecrübeli komutanlarının ifadelerini dikkate almayarak Tzibritze Geçidinden geçme kararı aldı. Bu kararında akrabaları ve savaş tecrübesi olmayan kişilerin etkisi büyüktü. Sultan II. Kılıç Arslan ise pek çok şeyde olduğu gibi Manuel’in geliş haberlerini alır almaz elçiler göndererek anlaşma yolunu seçmeye çalışmış. Fakat İmparator Manuel onun bu taleplerini reddetmiş ve Sultan II. Kılıç Arslan hakkında pek çok tehditkâr söylemde bulunmuştur. Sultan II. Kılıç Arslan Manuel’in savaş yapmak niyetinde ki ciddiyetini görünce ordusunu ona göre düzenlemiş bahsi geçen geçidin iki yakasına ordusunu konuşlandırmıştır. Pek çok hazırlığı gören Sultan II. Kılıç Arslan, İmparator Manuel’in ordusunun taktiksel ve stratejik hatalarından kaynaklı avantajı da ele geçirerek Bizans İmparatorluğu’nun ordusunu ağır bir mağlubiyete uğratmıştır. 17 Eylül 1176 yılında imparatorluk ordusu adeta imha edilmiştir. Bu durum Sultan II. Kılıç Arslan’ın yükselen grafiğinin devam edeceğinin en önemli işaretidir. Nitekim İmparator Manuel, Sultan II. Kılıç Arslan’ın önündeki en büyük engeli oluşturuyordu. Anadolu’da siyasî birliği sağlamayı sürdüren II. Kılıç Arslan rakiplerinin her defasında İmparator Manuel’e müracaat ettiklerini ve bu anlamda Sultan II. Kılıç Arslan’ın rahat hareket etmesini engellediklerini görüyoruz. Fakat imparatorluk ordusunun bu savaşta ağır bir

mağlubiyet yaşaması Anadolu'daki siyasî birliği sağlama çabasının artık daha kolay olabileceğinin işareti olarak gösterilebilir. Manuel o kadar ağır bir mağlubiyet yaşamıştır ki savaş esnasında kaçmayı bile düşünmüştür. Onun aldığı bu mağlubiyet yaklaşık yüz yıl önce Malazgirt zaferi ile elde edilen başarıya benzer bir başarı olarak gösterilebilir. Malazgirt zaferi Türklere Anadolu'nun kapısını açan bir savaş olarak yerini almıştır. Miryokefalon savaşı ise Türklerin Anadolu'dan atılamayacağını ve Anadolu'nun Türk yurdu olarak anılacağını somut en büyük delillerindendir. Manuel Sultan II. Kılıç Arslan'a barış teklifinde bulunarak bazı tavizler vermek zorunda kalmıştır (Özaydın, 2002, 400).

Sultan II. Kılıç Arslan siyasî birliği sağlama çalışmaları artarak devam etmiştir. Bunun önündeki en büyük engel ortadan kalkmış ve sultan daha rahat hareket edebilmiştir. Sultan II. Kılıç Arslan siyasî birliği sağlama faaliyetlerine devam ederek 1178 yılında Malatya'ya doğru hareket etti. Zülkarneyn ile oğlu arasında bazı problemler vardı. Bu nedenle de Malatya halkı, şehri II. Kılıç Arslan'a herhangi bir direniş göstermeksizin teslim etti. Ardından Artuklular da II. Kılıç Arslan adına Diyarbakır'da hutbe okutmak suretiyle ona tâbi oldular. Diyarbakır amidi İbn Nîsân, II. Kılıç Arslan'ı metbu olarak tanıdı. Bu gelişmelerin Erzurum ve Erzincan bölgeleri de hâkimiyeti altına aldı. Böylelikle II. Kılıç Arslan'ın hâkimiyet sahası genişledi ve çok geniş topraklara hükmetmeye başladı (*Anonim Selçuknâme*, 2014, 37-38).

Orta Anadolu'da bu gelişmeler yaşanırken güneyde Ermeni prens Mleh katledildikten sonra yerine III. Rupen geçti. Franklar ile aralarında bir beraberlik sağladı. Bizans İmparatorluğu'na ait Adana ve Misis şehirlerini fırsattan istifade ele geçirdi. Selçuklu topraklarına saldırılarda bulunma cesareti gösterdi. Ermeni prensi III. Rupen, Türkmen göçebe gruplarına saldırarak onlardan bir kısmını esir aldı. Bunlardan bir kısmını da öldürdü. Ermeni prensin Türkmenlere karşı tutumu II. Kılıç Arslan'ı hemen harekete geçirdi. Bu olayla ilgili olarak Selâhaddîn Eyyûbî'den (Şeşen, 2009, 337) destek istedi. II. Kılıç Arslan'ın bu talebine Selâhaddîn Eyyûbî müspet bir cevap verdi. Böylelikle iki sultan, III. Rupen'in bu hareketlerine karşılık sefere çıktı. Selâhaddîn Eyyûbî, Ermeni topraklarına hareket ederek Karahisar ve Göksu'yu aldı. Selâhaddîn Eyyûbî'ye karşı mukavemet gösteremeyeceğini anlayan Rupen alıkoyduğu esirleri iade etti. III. Rupen'in anlaşma talebine olumlu karşılık veren Selâhaddîn Eyyûbî, 1180'de Mısır'a, II. Kılıç Arslan'da Malatya'ya döndü (Turan, 2018, 238-239).

Bu konu başlığı altında Sultan II. Kılıç Arslan'ın Anadolu'da siyasi birliği sağlama çabasına yönelik bir takım çıkarımlarda bulunabiliriz. Sultan II. Kılıç Arslan pek çok konuda pek çok devlet ile Anadolu'daki siyasi birliği sağlamak için mücadele etmiştir. Ancak ilerleyen zamanlarda ülkeyi çocukları arasında paylaşırması esasen bu çabasına tezat bir durum oluşturacaktır. Böyle bir eylemde bulunması onun bu anlamda vermiş olduğu mücadeleyi akamete uğratmasına neden olacaktır.

3. SONUÇ

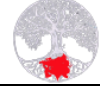
Sultan II. Kılıç Arslan Türkiye Selçuklu Devleti'nin siyasi birliğini sağlamak amacıyla pek çok faaliyet içerisinde yer almıştır. Sultan, Türkiye Selçuklularına yükselme devrini yaşatarak Anadolu'da siyasi birliği sağlama faaliyetlerinde bulunmuştur. Nitekim Sultan II. Kılıç Arslan Türkiye Selçuklularının en büyük düşmanı konumunda olan Dânişmendlileri tarih sahnesinden silerek siyasi birliği sağlama mefkûresinin en önemli sac ayağını oluşturmuş olacaktır. Yaşanan bu gelişmelerin dışında Türkiye Selçukluları ile akrabalık bağı olan Nüreddîn Mahmut Zengî ve Anadolu'da bulunan Ermeniler ile ciddi mücadeleler içerisine girilmiştir. Öte yandan Anadolu'da ittifak içerisinde Sultan II. Kılıç Arslan'a karşı mücadelenin en önemli aktörü konumunda olan Bizans İmparatoru Manuel ile de ciddi savaşlar yapılmış ve 1176 yılında gerçekleştirilmiş olan Miryokefalon savaşı ile Anadolu'yu sürekli tehdit eden Bizans tehlikesi tamamen bertaraf edilmiş olacaktır. Sultan II. Kılıç Arslan hayatının son demlerine kadar Anadolu'da siyasi birliği sağlama çabasıyla hareket etmiş ve bu anlamda çok gayretli bir sultan olmuştur.

REFERENCES

- Alptekin, Coşkun, "Musul Atabegliği Zengiler", *Tarihte Türk Devletleri II*, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara 1987.
- Alptekin, Coşkun, "Türkiye Selçukluları", Hakkı Dursun Yıldız (Ed.), *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, (ss. 209-406), Çağ Yayınları, İstanbul 1989.
- Anonim *Selçuknâme, Tarîh-i Âl-i Selçuk*, (Çev. Halil İbrahim Gök-Fahrettin Coşguner), Atıf Yayınları, Ankara 2014.
- Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (Çev. Erol Üyepazarcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.
- Ebü'l-Ferec Gregory, (Bar Hebraeus), *Abu'l-Farac Tarihi II*, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987.

- Ebü'l-Fidâ, *Târîhu Ebî'l-Fidâ: el-Muhtasar fî ahbâri'l-beşer*, II, (Thk. Mahmûd Deyyûb), Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.
- El-Ömerî, Şihabeddîn b. Fazlullah, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, (Çev. ve Notlar: D. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul, 2014.
- Ersan, Mehmet, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019.
- Eyicil, Ahmet, “Maraş’ın Türkler Tarafından Fethi, I. ve II. Kılıç Arslan Dönemi”. *Uluslararası Selçuklu Döneminde Maraş Sempozyumu*, 1 (17-19), 2016.
- Gök, Halil İbrahim, *Musul Atabeyliği Zengiler (Musul Kolu 1146-1233)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.
- Ioannes Kinnamos, *Historia (1118-1176)*, (Yayına Hazırlayan: Işın Demirkent), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001.
- İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye: Büyük İslâm Tarihi*, XII, (Çev. Mehmet Keskin), Çağrı Yayınları, İstanbul 1995.
- İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi: el-Kâmil fî't-Târîh Tercümesi*, XI (Çev. Abdülkerim Özaydın), İstanbul 1987.
- İbnü'l-Verdî, *Bir Ortaçağ Şairinin Kaleminden Selçuklular*, (Tercüme ve Notlar: Mustafa Alican), Kronik Yayınları, İstanbul, 2017.
- Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ, (Tabaka-i Selçûkiyye)*, (Trc. Erkan Göksu), Ankara 2015.
- Özaydın, Abdülkerim, “Kılıcarslan II”, *DİA*, TDV, XXV, 2002.
- Salim Koca, “II. Kılıç Arslan'ın Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı ve İlk Faaliyetleri”, Ahmet Yaşar Ocak (Ed.), *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi (Sosyal ve Siyasal Hayat)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006.
- Sevim, Ali, “Malazgirt Muharebesi”, *DİA*, TDV, Ankara 2003, XXVII, 482.
- Süryanî Patrik Mihail, *Vakainame*, II. kısım: 1042-1195, (Çev. Hrant D. Andreasyan), Yayınlanmamış tercüme, İstanbul 1944.
- Şeşen, Ramazan, “Selâhaddîn-i Eyyûbî”, *DİA*, 2009, XXXVI, 337.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018.
- *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, (Çev. Hrant D. Andreasyan, not. Edouard Dulaure - Prof. Dr. Halil Yinanç), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2019.

- Yinanç, Mükrimin Halil, *Makaleler*, (Haz. Fahameddin Başar-İlyas Gökhan-Ömer Hakan Özalp), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2017.
- Yinanç, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri II. Cilt*, Yay. Haz. Refet Yinanç, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.